

Ігор Козюра
(Україна, Полтава)

АДМІНІСТРАТИВНО-КРАЄЗНАВЧІ АСПЕКТИ БІОГРАФІЇ ІВАНА ЛИПИ

З метою збереження в історичній пам'яті імені Івана Львовича Липи (1865-1923) – палкого патріота України, державотворця, громадського і політичного діяча, лікаря і письменника та актуалізації його багаторічної спадщини, в рамках започаткованого автором нового напрямку в галузі публічного управління – адміністративного краєзнавства, невід'ємною складовою якого є історична біографістика, перегорнемо сторінки життєпису Просвітника, акцентуючи особливу увагу на їх *«полтавських»* рядках.

Зазначимо, зробити це ще й сьогодні не просто, адже за радянської доби імена Івана та Юрія Липи як «націоналістів» і «ворогів народу» були викреслені з української історії, а їх творчий доробок осів у архівах НКВС-КДБ і був маловідомим для вітчизняних дослідників-фахівців, не говорячи вже про широкий читацький загал. Навіть рідні мало що знали про їх долю (підтвердженням цього може слугувати «відклик серця і душі» доньки Юрія і внучки Івана Липи – Марти Липи-Гуменецької на статтю Івана Дзюби «Поезія вигнання» («Прапор», 1990, №1) «Про мого батька і діда»: «...Вся трагедія України – то трагедія моєї родини... Мені 47 років, народилася у 1943-му, а своїх батьків узнаю по могилах і хрестах і, хвалити Бога, талантах моїх рідних, - по їх книжках, дотепер у спецфондах захованих... Дума моя толочиться і не знаходить собі ні місця ні спокою, бо ми ще не встали, Україно, з колін»¹.

Іван Липа народився 24 лютого 1865 р. у місті Керч. За материнською лінією (Ганна Житецька) походить із *полтавських* козаків, що підтримували Івана Мазепу в його повстанні (вивчення роду Житецьких ще чекає свого дослідника. Зазначимо лише, що на рубежі XIX-XX ст. на *Полтавщині*

---

¹ Від нових імен до нової України: Полтава на шляху декомунізації : інформаційно-бібліографічний довідник ЦНБ ім. І.П. Котляревського. – Полтава, 2017. – 194 с.

прізвище Житецьких було поширене серед духовенства губернії. Відповідно до Клірових книг Полтавської єпархії 1895, 1902 та 1912 років, у різних повітах, його носили, відповідно, 10, 11 та 13 родин священнослужителів)².

У 1888 р., після закінчення гімназії І. Липа вступив на медичний факультет Харківського університету. Улітку 1891 р. під час роботи в комісії з перепису нерухомого майна в *Полтавській губернії* разом зі своїми товаришами-однодумцями Б. Грінченком, М. Міхновським, М. Байздренком, М. Базькевичем і В. Боровиком став засновником таємного товариства «Братство тарасівців», яке мало своїм завданням поширення ідей Тараса Шевченка та боротьбу за національне визволення українського народу. 1 травня 1893 р. товариство розгромили, а Івана Липу заарештували. 13 місяців просидів він як автор статуту таємної організації в тюрмі у Харкові «по статті «отторжение Малороссии от Великой России»³. Потім, згідно з судовим присудом був позбавлений права три роки жити в Центральних губерніях. У 1897 р. закінчив Казанський університет і отримав диплом лікаря, відтак працював у закладах земської медицини на Одещині, Херсонщині, а згодом у *Полтаві*. Тут, після заснування Загальної української безпартійної організації став одним з найактивніших її членів. Одружився з Марією Булдовською, медиком із священницької родини з *Полтавщини*⁴. В 1898-1902 рр. брав участь у відкритті пам'ятника І. П. Котляревському в *Полтаві*⁵.

5 червня (за іншими даними 22 квітня) 1900 р. в сім'ї Івана Липи народився син – Юрій, у майбутньому видатний громадський діяч, письменник,

---

² Віндковський Т. С. Іван Липа: двічі міністр / Т. С. Віндковський // Віндковський Т. С. Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1911-1920 рр. : монографія / Т. С. Віндковський, О. Є. Музичко, В. М. Хмарський та ін. – Одеса : ТЕС, 2011. – С. 85.

³ Від нових імен до нової України: Полтава на шляху декомунізації : інформаційно-бібліографічний довідник ЦНБ ім. І.П. Котляревського. – Полтава, 2017. – С. 673.

⁴ Лавров Ю. П. Липа Іван Львович / Ю. П. Лавров // Енциклопедія історії України. – Т. 6. – К. : Наук. думка, 2009. – С. 145.

⁵ Віндковський Т. С. Іван Липа: двічі міністр / Т. С. Віндковський // Віндковський Т. С. Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1911-1920 рр. : монографія / Т. С. Віндковський, О. Є. Музичко, В. М. Хмарський та ін. – Одеса : ТЕС, 2011. – С. 85.

поет, публіцист, лікар, автор української геополітичної концепції, один з визначних ідеологів українського націоналізму. Питання про те, де саме народився Ю. Липа – в Одесі (як зазначається в більшості довідок про нього) чи в *Полтаві* (як написав він сам в одній з анкет), а також хто є його матір'ю – перша дружина батька – Марія Булдовська чи друга – Марія Шепель-Шепеленко (також *полтавка*) поки що достеменно не з'ясовано⁶.

В 1902 р. Івана Липа переїхав на постійне проживання до Одеси, де до 1918 року займався лікарською практикою, відіграючи помітну роль в українському житті причорноморського міста. Його дім став осередком культурного руху Південної України. Сюди до І. Липи приїздили В. Самійленко, Г. Хоткевич, О. Олесь, О. Маковей, М. Вороний.

В 1904-1905 рр. він побудував в селі Великий Дольник лікарню для незаможних жителів, тісно співпрацював з одеською «Просвітою», Одеським Літературним Товариством. Видавав в Одесі альманах «Багаття» (разом з дружиною), редагував тижневик «Українське слово», часто друкувався в українських часописах «Діло», «Правда», «Зоря», «Українська хата» та ін.

З початком української революції 1917-1921 рр. був обраний від Одеси до Української Центральної Ради. Заснував видавництво «Народний стяг», яке було на той час єдиним українським видавництвом у місті. У 1918 році громадянство Одеси обирає І. Липу українським комісаром уряду міста. За гетьманату П. Скоропадського він обіймав посаду лікарського інспектора Одеси (більш детально про «одеський» період життя і діяльності Івана Липи див. монографію Т. С. Віндковського, О. Є. Музичко, В. М. Хмарського та ін.⁷

У грудні 1918 р., коли до влади прийшла директорія, Іван Липа як член ЦК Української партії самостійників-соціалістів, увійшов до складу її «першого

---

⁶ Липа-Гуменецька М. Про мого батька й діда / Марта Липа-Гуменецька // Березіль. – 1991. – № 1. – С. 120-122.

⁷ Віндковський Т. С. Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917-1920 рр. : монографія / Т. С. Віндковський , О. Є. Музичко, В. М. Хмарський та ін. – Одеса : ТЕС, 2011. – 586 с.

народного уряду» - Кабінету міністрів УНР В. Чехівського, де обіймав посаду Міністра Культів (віросповідань).

2 січня 1919р. він приїхав до Києва і, відразу ж, поставив свій підпис під Законом, в якому було чітко вказано: «Українська Автокефальна церква з її Синодом і духовною ієрархією ні в якій залежності від Всеросійського Патріарха не стоїть». Адже цей закон відповідав його особистим переконанням, прагненням усього українського народу, а також релігійній програмі партії, яку він представляв, прийнятою на її з'їзді ще 17-21 грудня 1917 року: «1. Українська церква мусить бути незалежна, самостійна. 2. Служби Божі мусять відправлятися українською мовою. 3. Повна воля віри, як особистої справи кожного громадянина»⁸. 25 січня 1919 р. Міністр Культів Іван Липа звернувся до духовенства та службовців духовного відомства: зобов'язував вести все церковне діловодство, особливо метричні книги, тільки українською мовою.

Цікаві спогади про нетривку, але дуже плідну діяльність Івана Липи в січні 1919 р. у Києві залишив його колега по уряду Іван Огієнко: «На засіданнях Ради Міністрів – а вони відбувалися щоденно – Ів.Липа звичайно мовчав і пильно слухав дебати, завжди завзято курячи. Пригадую, один раз Ів. Липа докладно розповідав у Раді Міністрів про конче необхідну нам організацію Священного Синоду Української Церкви, підкреслюючи, що єпископат України, в більшості своїй – російського походження, робить великі перепони в цій справі. На чолі синоду став був єпископ катеринославський Агапит, що й провів одне засідання Синоду, але «того дня, коли Уряд лаштувався виїхати до Вінниці, бо на Київ цілою силою напірали вже більшовики»⁹

На жаль, ще дуже мало знаємо ми про участь Івана Липи в підготовці і проведенні Свята Соборності України 22 січня 1919 р. І це в той час, коли він був безпосереднім учасником створення церковного плану цього величного свята і одним з найактивніших його виконавців («хоча й сильно дивувався, що

---

⁸ Огієнко І. Світлій пам'яті Івана Липи 1919-1923 / І. Огієнко // Кур'єр Кривбасу. – 1998. - №104. - С. 124-125.

⁹ Там же.

соціалістичний Кабінет Міністрів затвердив програму, де було багато церковних точок»)¹⁰.

Не багато відомо і про роботу Івана Липи у Вінниці і у Кам'янець-Подільському (уже в складі уряду С. Остапенка), де він здійснював підготовчу роботу для подальшої праці.

9 квітня 1919 р. після створення лівого Кабінету Міністрів Бориса Мартоса, Іван Липа, як і інші самостійники, до складу цього кабінету уже не увійшов. Зайнявши посаду лікаря військового міністерства УНР, він зосередився, разом з однопартійцями, на пошуках «якогось спасенного варіанту для української справи».

Саме з його ініціативи партія самостійників виробила тоді перший проект української конституції, над яким багато і плідно попрацювали І. Липа, М. Корчинський та С. Баран (опублікований у Львові в 1920 р.)

В період «тарнівської еміграції» було створено і перший український «хоч і на чужій землі» парламент – Раду Республіки 10 березня 1921 року. Івану Липі як найстаршому за віком випала честь відкрити його діяльність. Він увійшов до складу президії Всеукраїнської національної ради і навіть на короткий час знову увійшов до складу уряду УНР в еміграції, тепер уже як Міністр Здоров'я¹¹ (малодослідженою сторінкою біографії І. Липи цього періоду є його взаємини з очільниками УНР *полтавцями* Борисом Мартосом і Симоном Петлюрою).

Та вже на початку 1922 р., остаточно переконавшись, що новий урядовий курс немає нічого спільного з засадами партії самостійників, Іван Липа покинув Тарнів і назавжди перебрався до Львова. Незабаром, 21 березня 1922 року, як свідчить запис в особистому записнику, він оселився в селищі Винники і, отримавши ліцензію на приватну лікарську практику, зайнявся літературною творчістю. У Винниках у той самий час мешкав Іван Огієнко, який постійно спілкувався з самотнім Іваном Липою. Він залишив цікаві спогади про Івана

---

¹⁰ Там же.

¹¹ Ротач П. П. Липа Іван Львович / П. П. Ротач // Ротач П. П. Розвіяні по чужині: полтавці на еміграції : короткий біографічний довідник. – Полтава : Верста, 1998. – С. 85.

Липу, про його життя і побут у Винниках, опубліковані в часописі «Наша культура» за 1937 р.

В листопаді 1923 року стан здоров'я І. Липи різко погіршився (з травня 1919 р. він хворів на рак шлунку). 13 листопада І. Л. Липа відійшов у вічність.

Похований 15 листопада у Винниках. Ховав православного Івана Липу греко-католицький священник о.диякон Г. Гірняк (з дозволу митрополита Андрія Шептицького).

20 травня 2015 р. 2-й провулок Олеко Дундича у *Полтаві* в рамках декомунізації було перейменовано на провулок Івана Липи.